

آرال: دریاچه‌ای در حال محو شدن

بع‌د از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و تشکیل جامعه کشورهای مستقل مشترک‌المنافع در اکتبر ۱۹۹۱ روسای سازمانهای آب جمهوری‌های قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان، ترکمنستان و ازبکستان در تاشکند گردهم آمدند و اعلامیه مشترکی را در زمینه نحوه بهره‌برداری و حفظ منابع آب امضا کردند. در نتیجه تلاش متخصصین و کارشناسان در ۱۸ فوریه ۱۹۹۲ وزرای آب کشورهای مذکور توافقنامه همکاری در مدیریت بهره‌برداری از منابع آب و تشکیل کمیسیون بین دولتی هماهنگی برای حل مسایل مربوط به آب را امضا کردند و همزمان اصول تقسیم آب بین دولتها تعیین گردید.

گام بعدی امضای توافقنامه همکاری در حل مسایل مربوط به دریاچه آرال، سالم‌سازی وضعیت زیست‌محیطی و تأمین توسعه پایدار اجتماعی - اقتصادی منطقه مزبور بود. در ژانویه ۱۹۹۴ در کنفرانس سران کشورهای آسیای مرکزی که در قره‌قالپاقستان برگزار گردید، برنامه‌های مشخصی برای بهبود اوضاع زیست‌محیطی حوضه دریاچه آرال پیشنهاد و مورد تصویب قرار گرفت. این برنامه‌ها شامل اقدامات پایدار در مورد کاهش آثار تخریبی اوضاع بحرانی منطقه بود. برنامه مذکور سیاست راهبردی تقسیم آب و تهیه قوانین و تنظیم اسناد مربوط به نحوه بهره‌برداری از آب، طراحی رویه واحد محاسبه منابع آب دریاچه آرال و روش نظارت یکنواخت بر وضعیت زیست‌محیطی منطقه، اقداماتی جهت بهبود کیفیت آب، محدود کردن آلودگی‌ها و جلوگیری از ورود هرگونه زباله به منابع آب ورودی، برنامه‌های بین‌دولتی برای تهیه آب بهداشتی و سالم‌سازی محیط زیست طبیعی حاشیه‌نشینان آرال را شامل می‌گردید. براساس این برنامه مقرر گردید که ساختمان‌سازی در طول رودخانه‌های منتهی به دریاچه نیز متوقف گردد.

در سال ۱۹۹۵ در کنفرانسی که در شهر نکوس مرکز قره‌قالپاقستان برگزار شد، سران کشورهای شرکت‌کننده در این کنفرانس بیانیه‌ای را تهیه و امضا کردند که به «بیانیه نکوس» معروف گردید. در این بیانیه تعهد و وفاداری کشورهای منطقه‌ای برای جلوگیری همه‌جانبه از

گسترش این فاجعه زیست‌محیطی و تلاش برای از بین بردن آثار سوء و عواقب وخیم این بحران تصریح گردید.

در فوریه سال ۱۹۹۷ در اجلاس سران کشورهای آسیای مرکزی، مسایل مربوط به حوضه دریای آرال مورد بحث قرار گرفت و ادغام شورا‌های بین دولتی موجود در حل و فصل مسایل آرال و واگذاری سازمانهای آن به بنیاد بین‌المللی نجات آرال مورد توافق قرار گرفت، همچنین مقرر گردید که بنیاد مذکور با ایجاد یک کمیته اجرایی دائم متشکل از نمایندگان پنج جمهوری آسیای مرکزی فعالیتهای مربوطه را پیگیری و اجرا نماید. هدف اصلی از تأسیس این بنیاد، تأمین نیازمندی‌های مالی اجرای برنامه‌های مشترک، طرح‌های تحقیقی و برنامه‌های آموزشی بوده است.

آقای کریم‌اف رئیس جمهور ازبکستان به‌عنوان رئیس بنیاد آرال انتخاب گردید و کمیته اجرایی بنیاد بر حسب تصمیم رئیس کل و پذیرش کشورهای عضو مرکب از ۲ نماینده از هریک از ۵ کشور آسیای مرکزی می‌باشد.

آرال در گذشته

در گذشته‌ای نه‌چندان دور آرال یک دریاچه طبیعی منحصربه‌فرد بود که با حجم تقریبی هزار کیلومتر مکعب آب و با مساحتی به‌میزان ۶۲ هزار کیلومتر مربع، از غنی‌ترین منابع آبی منطقه و چهارمین دریاچه بزرگ دنیا محسوب می‌گردید. این دریاچه تا ۳۰ سال پیش اهمیت ویژه‌ای در صنعت ماهیگیری و حمل‌ونقل داشت و تراکم بالای جمعیت در روستاهای حاشیه آرال بیانگر آن است که این منطقه محلی مناسب برای کسب درآمد بوده است. پوست موش‌های آبی پرورشی و انواع گیاهان دارویی حاشیه آرال نیز به خارج صادر می‌گردید.

از ابتدای دهه ۶۰ این دریاچه به دلایل گوناگون، از جمله سوء مدیریت در مصرف بی‌رویه و بهره‌برداری غیراصولی از منابع آب آن، عدم وجود یک نظام حقوقی و برنامه‌ای منسجم و قابل اجرا برای بهره‌برداری از آن بین کشورهای استفاده‌کننده، جلوگیری از ورود جریان آب آمودریا و سیر دریا به آرال و کاهش آن به دلیل توسعه زمینهای کشاورزی حاشیه

رودخانه، تبدیل جمهوری‌های قزاقستان و ازبکستان به کشورهای تولیدکننده پنبه در ترکیب شوروی سابق و افزایش جذب و تبخیر روزافزون آب در پی ایجاد شرایط بیابانی و افزایش دمای هوای منطقه موجب گردید که روند خشک شدن آرال و تبدیل آن به یک صحرای پُر نمک سمی تسریع گردد.

در سال ۱۹۶۰ براساس آمار موجود ۵۸/۹ کیلومتر مکعب آب سیر دریا و آمودریا به دریاچه آرال ریخته می‌شد، لیکن در اواسط دهه ۷۰ ورود آب سیر دریا به آرال به‌طور کلی قطع گردید. تا اوایل دهه ۸۰ به‌طور متوسط سالانه بین ۱۰-۳ کیلومتر مکعب آب آمودریا وارد آرال می‌گردید ولی در سالهای ۸۶-۱۹۸۲ آب آمودریا اصلاً به آرال نرسید.

از مساحت آرال با توجه به کاهش حجم ورودی آب از ۶۰-۵۰ کیلومتر مکعب به‌طور متوسط در دهه ۵۰ به ۳۰-۲۰ کیلومتر مکعب در دهه‌های ۶۰ تا ۸۰ سرعت کاسته شده و روند خشک شدن آن شدت گرفته است. براساس اطلاعات موجود، ارتفاع آرال در اوایل دهه ۶۰ به ۵۳ متر می‌رسید و میزان نمک موجود در آب آرال در سال ۱۹۶۱ حدود ۱۰/۵ درصد گزارش گردیده است. تا سال ۱۹۸۱ کشتی‌رانی در این دریاچه انجام می‌گردید و تا سال ۱۹۸۴ صید ماهی در دریاچه رواج داشت.

آرال در دهه جاری

در طول ۳۰ سال گذشته از حجم این دریاچه آنقدر کاسته شده که در حال حاضر به دو حوضچه جدا از هم تقسیم شده است. هر دو حوضچه بزرگ و کوچک که روی هم جزیبی از اندازه اصلی آن در گذشته است، با پس‌آب‌های جاری از رودخانه‌های آمودریا و سیر دریا به سختی تغذیه می‌شوند.

در حال حاضر دو بندر اصلی ماهیگیری دریاچه کاملاً خشک شده و دهها کیلومتر شوره‌زار بین آب و این دو بندر فاصله ایجاد شده است. در نتیجه تحلیل سیستم زیست‌محیطی آرال بیش از بیست نوع از موجودات و نباتات دریاچه و اطراف آن به کلی نابود شده و آب و هوای بری منطقه آرال تشدید گردیده و روند گسترش کویر در این ناحیه روزافزون شده است. تا اوایل دهه ۹۰ ریزش آب به دریاچه حدود ده برابر کمتر شد که در نتیجه آن در سال

۱۹۹۴ ارتفاع آب دریاچه به ۳۶/۹۴ متر و حجم آب آن به ۷۸۴ کیلومتر مکعب کاهش یافت. میزان آب ورودی به دریاچه در اوایل دهه جاری سالانه به طور متوسط پنج کیلومتر مکعب گزارش گردیده است.

بنابراین، از سال ۱۹۶۸ تاکنون از ارتفاع آب آرال بیش از ۱۶ متر کاسته شده و بیش از ۱۵۰ کیلومتر مربع از ساحل جنوبی آن خشک شده است. میزان نمک موجود در آب آرال در حال حاضر بیش از ۳۵ درصد بوده و شوری آب آن در مقایسه با اوایل دهه ۶۰ به سه برابر افزایش یافته است.

زمین‌های حاصل از خشک شدن دریاچه تا سال ۱۹۹۶ بالغ بر ۳۳/۹ هزار کیلومتر مربع گردیده بود، که این میزان حدود ۵۰ درصد کل مساحت آن در اوایل دهه ۶۰ می‌باشد. زمین‌های خشکیده به بیابانهایی کاملاً شوره‌زار تبدیل گردیده‌اند و بدین ترتیب در کنار آرال یک بیابان جدید به وجود آمده است که روز به روز با توجه به کاهش حجم آب دریاچه بر مساحت آن افزوده می‌شود.

وزش بادهای گرم و طوفانهای نمک، سالانه هزاران تن نمک و خاک را از بستر خشکیده و عریان دریاچه حرکت داده و جابجا می‌نماید. بخش‌های خشکیده دریاچه به زباله‌دانهای طبیعی تبدیل شده و افزایش درجه حرارت دمای منطقه تا ۱۰۰ درجه فارنهایت در تابستانها و پخش زباله به مناطق اطراف و آلودگی آب قابل شرب، موجب بروز انواع بیماری‌های تنفسی دامی و انسانی گردیده و شرایط زندگی را برای اهالی بسیار دشوار ساخته است. شاخص مرگ و میر نوزادان و کودکان در برخی از مناطق آرال به بالاترین سطح آن در کل آسیای مرکزی و براساس آمارهای موجود حدود ۸ درصد از نوزدان و کودکان تلف می‌شوند. ۷۰-۸۰ درصد مردم مبتلا به انواع بیماری‌های ریوی، پوستی و غیره هستند و زنان حامله بدون استثناء دچار کم‌خونی می‌باشند.

طبق ارزیابی کارشناسان، در حال حاضر بر اثر جریان طوفانها، تا شعاع ۱۰ کیلومتری دریاچه تا ۲/۳ تن نمک در هکتار و تا شعاع ۳۰۰-۱۰۰ کیلومتری دریاچه پخش نمک و گرد آن به یک تن در هر هکتار بالغ می‌گردد. روند پخش نمک در منطقه آثار سوء خود را در شرایط زیست محیطی، کاهش شدید تنوع گونه‌های مختلف و بهره‌وری از آنها، به طور جبران‌ناپذیری بر جای گذارده است.

آرال در آینده‌ای نه چندان دور

در نتیجه تحولات ایجاد شده و وضعیت بسیار وخیم زیست‌محیطی آرال، مناطق قره‌قالپاقستان و خوارزم در ازبکستان، قزل‌اوردای قزاقستان و داشائوز (تاش‌حوض) ترکمنستان با مجموعه‌ای از مشکلات فزاینده اقتصادی - اجتماعی روبرو خواهند شد که چاره‌ای برای آن متصور نخواهد بود. باقیمانده این دریاچه که زمانی حوزه نفوذ آثار مثبت زیست‌محیطی آن تا شعاع ۲۰۰ کیلومتری گسترش می‌یافت، در ناحیه‌ای نمکزار و صحرايي، گرم و سوزان، خشک و بی‌حیات در مرزهای جمهوری‌های آسیای مرکزی بدون هیچ‌گونه آبراه ورودی و خروجی محصور خواهد ماند.

مشکلات اقتصادی و مالی کشورهای آسیای مرکزی از یک سو و ابعاد گسترده و خامت اوضاع زیست‌محیطی منطقه آرال، کم‌توجهی سازمانها و مؤسسات بین‌المللی ذریبط و عدم تخصیص بودجه‌ای مشخص جهت سرمایه‌گذاری در امر بهبود اوضاع در منطقه آرال از سوی دیگر دست به دست هم داده اجرای هرگونه طرح منطقه‌ای و ملی را برای کاهش آثار سوء‌زیست محیطی و یا جلوگیری از روند شتابزده بحران در این منطقه با مشکل مواجه خواهد ساخت.

رقابت بر سر بهره‌برداری از آب توسط دولتهای حوضه بالایی، کاهش روبه‌تزیاید سطح آب، افزایش شورزارها و بالا رفتن غلظت نمک و سموم آب آرال تهدیدی جدی برای تولیدات کشاورزی محسوب می‌گردد. در صورت عدم حفاظت از زمین‌های کشاورزی، جدی نگرفتن سرمایه‌گذاری اساسی در بخش آب و نوسازی سیستم آبیاری و زهکشی، عدم تجدید ساختار و نوسازی صنایع سنگین و قدیمی منطقه و تقویت نکردن قوانین ساختاری زیست‌محیطی و عدم واگذاری اعتبارات لازم جهت اجرای طرح‌های اولویت‌دار و یا دریافت کمک‌های مالی سازمانها و یا مؤسسات خیریه، کوچ روستائیان و به‌دنبال آن شهرنشینان از منطقه آغاز خواهد شد و دیری نخواهد پائید که منطقه‌ای خالی از سکنه به‌جای خواهد ماند و آثار حیات از آن رخت بر خواهد بست.

براساس شواهد و قرائن موجود، کارشناسان بین‌المللی محیط زیست پیش‌بینی می‌نمایند که احتمالاً تا سال ۲۰۱۵ چیزی از آرال باقی نخواهد ماند.

اقدامات انجام شده و در دست اجرا

- طراحان سیستم کمونیستی شوروی سابق که با فشار زیاد تمام منطقه آسیای مرکزی را به یک مزرعه بزرگ تولید پنبه تبدیل کرده بودند، قطعاً پیش‌بینی بروز چنین بحرانی را می‌کردند لیکن با هدف تک‌محصولی کردن تولید پنبه در آسیای مرکزی به‌دنبال عمیق‌تر نمودن وابستگی این جمهوری‌ها به حکومت مرکزی بودند. بنابراین فاجعه آرال امری اتفاقی نبوده است.

در پی اعلام مکرر نگرانی مردم و مسئولین وقت در کشورهای آسیای مرکزی از کاهش ارتفاع آب در آرال، مقامات مسئول در اتحاد جماهیر شوروی سابق قول داده بودند که با تغییر مسیر رودخانه‌ها از سیبری به آرال و کشیدن کانال در این مسیر، کاهش آب دریاچه را جبران نمایند. این طرح که مستلزم کشیدن هزاران کیلومتر کانال بود، در سالهای آغازین پرسترویکا و اصلاحات همه‌جانبه در شوروی سابق مورد اعتراض واقع شد و در سال ۱۹۸۶ لغو گردید.

- پس از لغو طرح کشیدن کانال، حکومت وقت در سالهای بین ۸۸ - ۱۹۸۶ اجرای چند طرح برای بهبود اوضاع در منطقه فاجعه را تصویب نمود و مقرر گردید: حداقل ۸/۷ کیلومتر مکعب آب تا سال ۱۹۹۰ و ۱۱ کیلومتر مکعب آب تا سال ۱۹۹۵ به آرال ریخته شود و تا سال ۲۰۰۵ حجم آب آرال براساس این طرح باید ۲۰ کیلومتر مکعب افزایش می‌یافت. همچنین نظام حقوقی تقسیم‌بندی آب آرال و سیستم همه‌جانبه استفاده از این حوضچه طراحی و عملیات مربوط به نوسازی سیستم آبیاری در مساحتی حدود ۳/۲ میلیون هکتار در آسیای مرکزی تا سال ۲۰۰۰ تکمیل گردد، و با بهره‌گیری از فن‌آوری‌های جدید در مصرف آب آرال تا ۲۵ درصد صرفه‌جویی گردد. سازمانهای آب به صورت متمرکز تشکیل شوند و تأسیسات مربوطه و سدها را کنترل و نظارت نمایند. فضای سبز و کاشت گیاهان مناسب برای جلوگیری از حرکت نمک ایجاد شود و شیوه توزیع آب بهداشتی و قابل شرب اهالی بهبود یابد. کلیه این برنامه‌ها در پی بحران اقتصادی سال ۱۹۹۱ اتحاد جماهیر شوروی سابق در هم پیچیده شد و توجه به مشکلات کنترل و اداره کشور موجب گردید که مسایل مربوط به آرال به دست فراموشی سپرده شوند و تخصیص اعتبارات لازم برای اجرای این طرحها کاملاً قطع گردد.

در گردهمایی نکوس، نمایندگان کشورهای شرکت‌کننده آمادگی خود را برای ارائه ۳۱ میلیون دلار کمک مالی اعلام کردند، لیکن عملاً ۱۵ میلیون دلار توسط کشورهای حامی به اجرای طرحها اختصاص داده شد.

- در گردهمایی بین‌المللی حامیان آرال که در ماه ژوئن سال ۱۹۹۴ در پاریس به همت بانک جهانی برگزار گردید، شخصیت‌های حقوقی بسیاری علاقه‌مندی خود را برای ارائه کمک‌های مالی و فنی به منظور اجرای طرحهای سرمایه‌گذاری در آرال اعلام نمودند. مجموع این کمک‌ها معادل ۴۰ میلیون دلار بود که مقرر گردید شرکتها و سازمانهای علاقه‌مند به اجرای طرح‌های تولیدی، خدماتی و فنی مهندسی، برنامه‌های خود را برای تخصیص اعتبارات به بانک جهانی شعبه تاشکند ارائه نمایند.

بانک جهانی تشکیل بنیادهای ویژه برای کمک به بازرگانان خرد و متوسط، توسعه واحدهای کشاورزی و کارخانجات کوچک فرآوری محصولات کشاورزی و مواد غذایی، تشکیل تولیدی‌های دارویی و واکسن، توسعه شیوه آبیاری، فاضلاب و تصفیه آب آشامیدنی را در اولویت قرار داده است. دفتر نمایندگی منطقه‌ای بانک جهانی در تاشکند در آخرین اجلاس بین‌المللی آرال تحت عنوان «آرال فاجعه قرن بیستم» در ازبکستان برگزار گردید، اعلام داشت که تجزیه و تحلیل‌های مربوط به مسایل آرال به‌طور کلی توسط متخصصین این بانک صورت پذیرفته، لیکن بهره‌برداری از نتایج این تحلیل‌ها و انجام اقدامات عملی مهم است.

نمایندگی بانک همچنین اظهار داشت که برای بهبود وضع بهداشتی و توسعه زیربنایی اقتصادی منطقه آرال، طرح‌هایی تدوین گردیده که هزینه اجرای آنها بیش از ۲۰۰ میلیون دلار تخمین زده شده است، و علاوه بر آن طرح‌های دیگری مورد مطالعه و بررسی دقیق قرار گرفته که هزینه انجام آنها بالغ بر ۶۰۰ میلیون دلار می‌باشد. بیشتر این طرح‌ها برای کمک به افزایش سطح استفاده مؤثر از آبهای آسیای مرکزی و منابع آبی موجود و بهبود وضعیت زیست‌محیطی منطقه آرال می‌باشد.

- امور مربوط به جلوگیری از گسترش بحران زیست‌محیطی آرال منجر به تنظیم و اجرای برنامه‌های آموزشی برای تثبیت وضعیت و تجدید حیات در دریای آرال با هزینه

برنامه توسعه و عمران ملل متحد گردیده است. این برنامه‌ها با تأکید بر بهره‌گیری از مدیریت پیشرفته و استفاده صحیح از آبهای بین‌المللی تنظیم و به مورد اجرا گذاشته شده است.

- بنیاد بین‌المللی نجات آرال نیز در پیگیری برنامه‌های آموزشی یادشده، اقدام به برگزاری دوره‌های آموزشی جامعی تحت عناوین مدیریت منابع آب، ارزیابی آثار زیست‌محیطی و مدیریت ترکیبی دفع آفات و بلایای طبیعی برای کارکنان سازمانها و وزارتخانه‌های آب و آبیاری، کشاورزی، نیرو، صنایع و حفاظت از محیط زیست کشورهای منطقه نموده است.

- جهت‌گیری‌های اجتماعی - اقتصادی در کلیه حرکتها و برنامه‌های اجرایی بنیاد بین‌المللی نجات آرال موجب گردیده که توجه سازمانهای خیریه بین‌المللی نیز با ارسال انواع دارو و مواد بهداشتی و غذایی به این مسأله بیش از پیش معطوف گردد و مبارزه با فقر اقتصادی و تقویت بنیه مالی حاشیه‌نشینان آرال و جلوگیری از کوچ آنان در اولویت قرار گیرد. - برای ارتقای سطح زندگی اهالی منطقه و حاشیه‌نشینان آرال در نظر است که با استفاده از طرحهای اقتصادی کوچک و متوسط، تشکیل کارخانجات تبدیل محصولات دامی و نباتی، ایجاد واحدهای کوچک دامداری، کشاورزی و پرورش طیور، تشکیل مؤسسات حرفه‌های سنتی مانند بافت فرش و گلیم و حصیربافی از محل اعتبارات و تسهیلات درازمدت بهره‌گرفته و ایجاد اشتغال گردد.

- کشورهای آسیای مرکزی برای توسعه بازرگانی در امور کشاورزی، بخشی از اعتبارات و وام‌های دریافتی از سازمانهای پولی و مالی بین‌المللی را به خرید تجهیزات مورد نیاز منطقه اختصاص خواهند داد و تخصص‌های لازم را به بازرگانان و کشاورزان خواهند آموخت.

- سطح زیر کشت گل آفتابگردان تا ۲۰ هزار هکتار افزایش خواهد یافت و کارخانجات کوچک روغن‌کشی با بهره‌گیری از فن‌آوری‌های جدید، احداث و کنجاله آفتابگردان در دامداری مورد استفاده قرار خواهد گرفت. همچنین، کشت یونجه در منطقه قره قالپاقستان در سطح گسترده‌ای اجرا خواهد شد.

- با بهبود سیستم فاضلاب و آبیاری مزارع، پاکسازی آبهای زیرزمینی و سهمیه‌بندی

مناسب برای بهره‌برداری از منابع آب، زمینه تثبیت اوضاع بهداشتی و آب شرب فراهم خواهد شد. در این زمینه، در کنفرانس سران کشورهای آسیای مرکزی که در ژانویه ۱۹۹۴ برگزار گردید، تصویب شد که براساس برنامه سهمیه‌بندی از آب رودخانه‌های سیر دریا و آمودریا استفاده شود. به این ترتیب چنانچه سالانه ۳-۴ کیلومتر مکعب آب کمتر مصرف شود، روند پخش نمک تا ۳۰ درصد یعنی ۲/۵ میلیون تن در سال کاهش خواهد یافت.

- با احداث سد در مناطق آب‌گیر کوهستانی، در نظر است به روستاهای منطقه برق رسانده شود تا با افزایش قدرت بالقوه تولید محصولات در روستای دور از شهر، موجبات افزایش درآمد آنان و جلوگیری از کوچ روستائیان فراهم گردد.

- کمیته اجرایی آرال با کمک سازمانهای تخصصی بین‌المللی و با همکاری کشورهای عضو در حال طراحی سیاست راهبردی مربوط به تقسیم‌بندی و استفاده معقول از منابع آب منطقه می‌باشد.

- در سال ۱۹۹۷ سازمان ملل اقدام به اجرای دو طرح برای تغییر آب‌وهوا و گسترش شرایط زیستی مطلوب در منطق نمود و حمایت همه‌جانبه خود را از بنیاد نجات آرال و کمیسیون منطقه‌ای توسعه آرال اعلام داشته است.

- بنیاد بین‌المللی «اکوسان» در بهمن ۱۳۷۷ اقدام به برگزاری سه نشست به شرح کنفرانس بین‌المللی دریاچه آرال در شهر خیره در استان خوارزم، سمینار بین‌المللی جنگل و حفاظت از محیط زیست در شهر قزل کنت استان تاشکند و سمینار «آثار معنوی حفاظت از محیط زیست در جامعه» در تاشکند نمود.

در کنفرانس شهر خیره سفیر جمهوری اسلامی ایران در سخنرانی خود از مشکلات آرال به‌عنوان یک معضل فرامنطقه‌ای یاد کرده و آمادگی ایران را برای اشتراک مساعی با نهادهای بین‌المللی در زمینه آموزشهای علمی و اهدای دارو و سایر زمینه‌های مرتبط به منظور کاهش آثار سوء زیست‌محیطی به حاشیه‌نشینان آرال اعلام داشت.

تهیه‌کننده: بخت کیان